

Попко Ольга Ігорівна

студентка гр. ФФМ-21, ФФО, ЗУНУ, м. Тернопіль
Науковий керівник: к. е. н., доцент Булавинець В. М.

ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ПОДАТКОВИХ НАДХОДЖЕНЬ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

Процес формування податкових надходжень місцевих бюджетів складний та відбувається під впливом комплексу різних своєю природою, масштабами та характером впливу чинників. У науковій літературі при дослідженні чинників, які впливають на об'єкт наукового інтересу, їх прийнято розділяти за різними ознаками. Стосовно податкових надходжень місцевих бюджетів у найбільш загальному вигляді вони можуть бути розмежовані на макро- (формується на рівні держави в цілому) та мезо- (генеруються на рівні територіальної громади) чинники впливу. Додатковими критеріями розмежування чинників впливу на формування податкових надходжень є їхній поділ за джерелом погодження (внутрішні та зовнішні), характером дії (первинної та вторинної дії), ступенем об'єктивності (об'єктивні та суб'єктивні).

Характеризуючи внутрішні чинники впливу на формування податкових надходжень місцевих бюджетів, необхідно відзначити, що вони генеруються у системі органів публічного управління бюджетом (місцеві фінансові органи, а також органи державної податкової служби), а також визначаються рівнем соціально-економічного розвитку території. Відповідно до цього, внутрішні чинники доцільно розмежувати на процедурно-технічні й соціально-економічні. До першої групи чинників належить: використання інформаційних технологій при плануванні показників податкових надходжень, електронних баз даних про платників та бази оподаткування; забезпеченість органів, відповідальних за планування та мобілізацію податкових надходжень бюджетів відповідним кадровим, фінансовим, матеріально-технічним забезпеченням для ефективної діяльності; характер взаємовідносин між платниками податків та органами фіскального контролю. Ці чинники здійснюють вагомий на ефективність та повноту справляння податків та зборів до місцевих бюджетів, добровільність їхньої сплати та масштаби ухилення від оподаткування.

Наукові погляди щодо вагомого впливу суб'єктивних чинників на обсяги податкових надходжень бюджету поділяють багато інших вчених. Зокрема, на думку О. Брежневої-Єрмоленко [1], мінливість податкового законодавства, відсутність належного інституційного забезпечення планування надходжень, нестабільність суспільно-політичної ситуації в країні, низький рівень податкової дисципліни негативно впливають на показники податкових надходжень. Тому при управлінні процесами формування податкових надходжень вчена пропонує розмежовувати чинники на позитивної та негативної дії. Подібну позицію висловлює також Ю. Іванов, А. Крисоватий, А. Кізіма й інші вчені, які зараховують до головних чинників, які впливають

на податкові надходження бюджету нестабільність податкового законодавства, політичну ситуацію в країні, рівень податкової дисципліни та культури, передбачуваність поведінки платників податків, податкові можливості території та інші [4].

Соціально-економічна група чинників внутрішнього характеру об'єднує такі, що визначають потужність податкового потенціалу територіальної громади і, насамперед, базу оподаткування, що має визначальний вплив на обсяги нарахованих податкових зобов'язань. До числа цих чинників належать різні за своїм характером параметри: обсяги фінансового результату до оподаткування суб'єктів господарювання, які провадять діяльність у територіальній громаді (формують базу для обкладання податком на прибуток); сукупні обсяги доходів населення як база для оподаткування податком на доходи фізичних осіб та військовим збором); обсяги реалізації в територіальній громаді пального та інших підакцизних товарів (база оподаткування акцизним податком) та ін. Ці параметри, які характеризують рівень розвитку економіки громади, її поточний стан залежать більшою мірою від ефективності діяльності місцевих органів влади, їхніх успіхів у питаннях створення сприятливого інвестиційного клімату, стимулювання інвестицій та зайнятості.

На думку І. Горленко, Л. Тарангул, внутрішні чинники мезорівня при формуванні податкових находжень об'єднують специфічні характеристики та ресурси території: геополітичний статус території, потужність та структуру її інтегрального потенціалу розвитку; соціально-економічну ситуацію в громаді; рівень соціально-економічного розвитку, інноваційно-інвестиційної активності, масштаби зовнішньоекономічної діяльності; ступінь привабливості території для життя та господарювання; конкурентоспроможність місцевої економіки у внутрішньому та зовнішньому вимірі, тобто порівняно з іншими регіонами країни, а також з іншими державами [2].

Зовнішніми чинниками впливу на формування податкових находжень місцевих бюджетів є сукупність економічних, соціальних, екологічних та інших умов життєдіяльності населення та функціонування бізнесу, які визначаються під впливом процесів, явищ та обставин, що складаються на рівні країни в цілому. Ці чинники можуть мати об'єктивну та суб'єктивну природу. Зовнішні об'єктивні чинники макрорівня, дія яких виявляється через зміну параметрів життя населення, рівня розвитку економіки, обсягів бази оподаткування тощо, об'єднують такі, як:

- застосування виваженого державного втручання в економічні процеси, наявність стратегії забезпечення економічного зростання, відповідного її цілям нормативно-правового забезпечення;
- рівень розвитку інноваційно-інвестиційних процесів у країні, стійкість економічної і політичної ситуації, рівень інтеграції економіки країни в зовнішні ринки;

– обґрунтованість фінансово-кредитної політики, її спрямованість на підтримку розвитку вітчизняного виробництва, створення сприятливих умов для господарювання та реалізації економічної активності громадян.

Поряд зі об'єктивними чинниками макrorівня, на процеси формування податкових доходів місцевих бюджетів впливають чинники суб'єктивного характеру, а саме професіоналізм та розуміння національних інтересів з боку органів державної влади вищого рівня, адаптованість їхнього мислення до вимог глобалізації, інноваційність світогляду та рівень моральних якостей державного менеджменту. Вплив суб'єктивних чинників макrorівня виявляється не тільки у політичній та соціально-економічній ситуації в країні, але й в ступені узгодженості дій різних гілок влади, а отже, ефективності системи публічного управління, розумінні органами влади необхідності реалізації структурних та антикризових реформи, які в одночасно заклали базис для швидкого росту економіки на основі інновацій. Значення суб'єктивних чинників, на думку І. Горленко, Д. Таарангул, А. Степаненко, суттєво зростає у мовах економічної кризи, коли змінюється їхня «природа» – з чинників вторинного характеру вони трансформуються у чинники первинні, або чинники «поштовху», які активізують інноваційні процеси в економіці, сприяючи виходу її з кризового стану [3, с. 69]. Саме брак політичної злагодженості, нестабільність політичної ситуації в країні, неефективність та неузгодженість дій різних гілок влади в умовах кризи 2008-2009 рр. зумовили глибоку економічну рецесію та погіршення рівня життя населення. Падіння економічних показників супроводжувалось також кризою у фінансово-банківській системі. Внаслідок ланцюгової реакції непродуманих рішень та неадекватних заходів скоротились обсяги виробництва, вплив рівень життя населення, зросли безробіття та інфляція.

Таким чином, об'єктивні та суб'єктивні чинники макrorівня значною мірою впливають на фінансове становище та рівень податкового потенціалу регіонів, а отже на можливості мобілізації податкових надходжень до місцевих бюджетів. Від цих чинників суттєво залежить ефективність адміністрування податків та зборів, повнота їх сплати. Тому, на думку І. Горленко, Д. Таарангул, А. Степаненко, чинники макrorівня мають обов'язково враховуватись при плануванні податкових надходжень місцевих бюджетів для оптимізації обсягів податкових вилучень до бюджету, з урахуванням потреб забезпечення регіонами відтворювальних процесів [3, с. 69].

Чинники мезорівня, які генеруються на рівні регіонів, за силою впливу та іншими характеристиками значно відрізняються у регіональному зрізі, оскільки території країни відзначаються диференціацією за рівнем розвитку, структурою економіки, зайнятістю населення та іншими параметрами. До чинників мезорівня також можливо застосувати розмежування на суб'єктивні та об'єктивні. До числа перших, на наш погляд, належать такі, як: рівень професіоналізму та ініціативність органів місцевої влади; ступінь узгодженості дій, відсутність конфліктів між різними гілками влади на місцях; адаптованість суб'єктів місцевої економіки та населення до ринкових відносин.

Однак, економічна ситуація в регіоні, а отже, його податковий потенціал, формуються більшою мірою під дією об'єктивних чинників мезорівня, які характеризують економічні та соціальні параметри розвитку території: рівень економічної активності та розвитку інвестиційно-інноваційних процесів; структуру виробництва в регіоні з переважанням тих чи інших видів економічної діяльності, їхня прибутковість та конкурентоспроможність; рівень розвитку та структуру зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів місцевої економіки; наявність внутрішньо регіональних диспропорцій в оподаткуванні; специфіку територіальних організації господарства та регіональну специфіку податкових норм; міжрегіональні показники диференціації податкового потенціалу та податкових надходжень; сформованість просторового каркасу розвитку та рівень урбанізації; рівень концентрації промисловості, розвиток інфраструктури та інші чинники.

Відчутний вплив на параметри податкового потенціалу регіону справляють такі регіональні параметри, як геополітичний статус регіону, збалансованість місцевих бюджетів; інтегральний показник розвитку регіону та масштаби його використання; ситуація у демографічній, трудових ресурсній сфері, інвестиційна привабливість, якість життя населення, рівень екологічного благополуччя та ін. Серед цього переліку чинників виняткове значення має інтегральний потенціал розвитку, який впливає на усіх аспекти життєдіяльності регіону. Він об'єднує такі складові, як природні, трудові, фінансові, інформаційні ресурси, а також власне територію регіону як місце їхнього господарського використання. Від масштабів, структури та активності використання інтегрального потенціалу розвитку залежить рівень життя населення, ступінь розвитку місцевої економіки, її конкурентоспроможність та інші параметри, які формують податковий потенціал регіону та визначають обсяги податкових надходжень до бюджету.

Геополітичне значення регіону, як інтегральний показник, який визначає вклад території у формування ВВП країни, сукупні податкові надходження, участь регіону в процесах міжнародного поділу праці та формуванні експорту країни, вплив регіону на суміжні території (в контексті тісноти виробничих, трудових, соціально-культурних зв'язків) також відіграє помітну роль як чинник формування податкових надходжень. Активний розвиток зовнішньої торгівлі, збільшення обсягів інвестицій, міжнародна кооперація та співпраця, експорт робочої сили, стимулювання спільного підприємництва та прикордонного співробітництва – це ті чинники, які активізують у регіоні розвиток галузей, орієнтованих на його інтеграцію у європейський та світовий господарський комплекс, а отже збільшують податковий потенціал формування доходів бюджетів усіх рівнів. Однак, вплив геополітичного становища регіону, а також ступінь його залучення до процесів міжнародного поділу праці доволі складно оцінити, особливо в частині таких складових інтегрального потенціалу розвитку, як комунікаційні ресурси, етнокультурний потенціал, інновації.

В рамках управління процесами формування податкових надходжень слід також враховувати демографічні процеси, і особливо, рух трудових ресурсів

як потенційного носія податків, що в більшості зараховуються до місцевих бюджетів. Стимулювання зайнятості населення, стримування трудової міграції за межі регіону, підтримка підприємництва, сприяння зростанню рівня оплати праці є тими чинниками, які здатні забезпечити стабільне нарощування бази оподаткування в регіоні та забезпечити сталість податкових надходжень.

В умовах утвердження антропоцентричного підходу до публічного управління, що передбачає спрямованість системи публічного управління на забезпечення інтересів людини, у визначенні параметрів податкових доходів бюджету зростає роль такого чинника, як обсяг необхідних витрат. На роль такого чинника при прогнозуванні й плануванні податкових надходжень вказує П. Проноза [5, с. 273]. Можна погодитись з тим, що обсяг мобілізованих до бюджету податкових платежів має визначатись не тільки можливостями економіки, але й потребою у бюджетних ресурсах на реалізацію владних повноважень органів місцевої влади. Подібну думку поділяють І. Горленко, Д. Тарангул, А. Степаненко, які зазначають, що податкові надходження мають спрямовуватись не тільки на соціальні цілі, але й на реалізацію заходів, які в майбутньому можуть створити базу для нарощування податкової бази, а саме: впровадження інновацій, стимулювання ресурсо- та енергоощадних технологій, розвиток інфраструктури та ін. [3, с. 70]. Стимулююча політика, на їх думку, буде зміцнювати фінансові основи децентралізації, становленню самодостатніх територіальних громад, належному виконанню місцевим самоврядуванням його функцій.

Таким чином, формування податкових надходжень місцевих бюджетів відбувається у складному середовищі, яке об'єднує комплекс чинників різного характеру дії. Повна ідентифікація цих чинників, оцінювання ступеня їх впливу на наповнення місцевих бюджетів та з цим пов'язаних ризиків створює передумови для зміцнення фінансового потенціалу місцевого самоврядування.

Список використаних джерел:

1. Брежнєва-Єрмоленко О. В. Податкове планування в системі державного податкового менеджменту. *Вісник Дніпропетровського університету*. 2013. Т. 21. Вип. 7 (1). С. 48-53. URL: <http://www.vestnikdnu.com.ua/archive/201371/48.html>
2. Горленко І. О., Тарангул Л. Л. Економічні райони України. К., 1999. 205 с.
3. Горленко І., Тарангул Д., Степаненко А. Фактори впливу на формування податкових надходжень із регіонів. *Науковий вісник Національного університету ДПС України*. Серія: Економіка, право. 2010. № 2 (49). С. 67-73.
4. Іванов Ю. Б., Крисоватий А. І., Кізима А. Я., Карпова В. В. Податковий менеджмент. К.: Знання, 2008. 525 с.
5. Проноза П. Методичні аспекти планування податкових надходжень. *Бізнес-інформ*. 2015. № 7. С. 268-276.